

Θανάσης Β. Κούγκουλος

**Ο Εμφύλιος στην ελληνική μεταπολεμική ποίηση:
Η γενιά των αποήχων**

**Ανακοίνωση στην Επιστημονική Ημερίδα:
*Ο Γράμος στην ελληνική και τη γαλλική ποίηση.
Ο Γράμος και ο Πωλ Ελύάρ***

**18 και 19 Ιουλίου 2020
Λίμνες Αρένες (Μουτσάλια)**

Χαίρομαι ιδιαίτερα που βρίσκομαι ανάμεσα σας, σ' αυτό το μέρος που έχει ποτιστεί με το αίμα της Ιστορίας. Ευχαριστώ θερμά τον αγαπητό και αειθαλή δάσκαλο μου Γιάννη Μότσιο για την πολύ τιμητική πρόσκληση, για την εμπιστοσύνη του και για την ευκαιρία που μου δίνει να σας μιλήσω για ένα ζήτημα που σταθερά μ' απασχολεί ερευνητικά και τα τελευταία τρία χρόνια το διδάσκω κάθε χειμερινό εξάμηνο στο Τμήμα Ιστορίας και Εθνολογίας του Δημοκρίτειου Πανεπιστημίου Θράκης: την αναπαράσταση του Εμφυλίου στην ελληνική μεταπολεμική ποίηση. Αναμφισβήτητα ο εμφύλιος πόλεμος (1946 – 1949) προκαλεί μια ανοιχτή πληγή στο σώμα της ελληνικής κοινωνίας, η οποία δεν φαίνεται να έχει ακόμη κλείσει οριστικά παρά τα εβδομήντα και πλέον χρόνια από τη λήξη του και παρά το κλίμα εθνικής συμφιλίωσης και λήθης των παθών που καλλιεργείται ιδιαίτερα από τη δεκαετία του '80 και έπειτα. Είναι χαρακτηριστικό πως η ρητορική της εμφυλιοπολεμικής τραγωδίας επανέρχεται τα χρόνια της κρίσης στο πολιτικό προσκήνιο, έστω και με τη μορφή καρικατούρας ή φάρσας, όπως θα έλεγε και ο Μάρξ. Δεν είναι μόνο ο κύκλος του αίματος που εξακολουθεί να διατηρεί με ένταση την περίοδο του Εμφυλίου στη συλλογική μνήμη και μεταμνήμη, εξάλλου η πάροδος του χρόνου εξασθενίζει τον πόνο για την απώλεια και τον άδικο θάνατο των ανθρώπων. Είναι κυρίως τα παρεπόμενα του πολέμου που έχουν μετασηματίσει βίαια τον κοινωνική ισορροπία και συνεχίζουν ανεπαίσθητα να επιδρούν στο παρόν. Από τις σχετικές κοινωνιολογικές και ανθρωπολογικές μελέτες διακρίνει κανείς δύο βασικούς τομείς επίδρασης του Εμφυλίου: στην ιδεολογία του μεταπολεμικού κράτους και στην κατάλυση των παραδοσιακών κοινωνικών και πολιτισμικών συμπεριφορών. Οι νικητές διαμορφώνουν μια στρατηγική βιολογικής και ηθικής εξόντωσης του αντιπάλου μέχρι την πτώση της δικτατορίας των συνταγματαρχών, που αν και υπαγορεύεται από τη διεθνή ατμόσφαιρα του ψυχρού πολέμου, εγκλωβίζει τελικά και τους ίδιους σ' ένα ξεπερασμένο από τα πράγματα ερμηνευτικό σχήμα της κοινωνικής και πολιτικής πραγματικότητας (αντικομμουνισμός – κομμουνιστικός κίνδυνος), ώστε με αποκορύφωμα τη χούντα ο λόγος των νικητών να εκφυλιστεί. Παράλληλα, οι μετακινήσεις των αγροτικών πληθυσμών στα αστικά κέντρα κατά τη διάρκεια των στρατιωτικών επιχειρήσεων και η επαφή τους με νέα ήθη ολοκληρώνουν τη διαδικασία ένταξης της υπαίθρου στη μετεμφυλιακή βιομηχανοποιημένη και κατα-

ναλωτική κοινωνία. Επιπροσθέτως, η αποσύνθεση της αγροτικής οικονομίας αυξάνει την αβεβαιότητα και ενισχύει σημαντικά το μεγάλο κύμα της μετανάστευσης προς τη Δυτική Ευρώπη. Φυσικά όλες αυτές οι ραγδαίες και επώδυνες μεταβολές δεν αφήνουν αδιάφορη τη λογοτεχνία, καθώς από τη φύση της συνδιαλέγεται στενά με το ιστορικά της συγκείμενο.

Η ελληνική λογοτεχνία με θέμα τον Εμφύλιο και τις μετεμφυλιακές επιπτώσεις αναπαράγει την πόλωση της κοινωνίας. Η ρήξη των αντιμαχόμενων υποθάλλει, κατά τη γνώμη μου, μία τριπλή αντιπαράθεση στο λογοτεχνικό πεδίο:

α) Αντιπαράθεση Λογοτεχνίας και Ιστοριογραφίας, όπου η λογοτεχνία των ηττημένων λειτουργεί ως αντίβαρο στην επίσημη Ιστορία των νικητών

β) Αντιπαράθεση της εκδοχής των νικητών και της εκδοχής των ηττημένων στη Λογοτεχνία. Στο επίπεδο αυτό βέβαια, τουλάχιστον έως τη Μεταπολίτευση, η διαμάχη δεν είναι ιδιαίτερα σφοδρή, διότι η λογοτεχνία εξελίσσεται σε προνομιακό πεδίο της Αριστεράς. Αντιθέτως, από τη δεκαετία του '60 και ύστερα γίνεται εμφανής μία ενδοαριστερή διαφοροποίηση με αιτία λογοτεχνικά κείμενα, που αν και γραμμένα από συμπαθούντες ή ομοϊδεάτες αμφισβητούν την ιδεατή, ηρωική και χωρίς σκοτεινά σημεία εικόνα του αγώνα της Κομμουνιστικής Αριστεράς.

Και γ) Αντιπαράθεση της Κριτικής για τη Λογοτεχνία του Εμφυλίου. Παραλείπουμε την περαιτέρω ανάλυση της πολλαπλής αντιπαράθεσης λόγω της πίεσης του χρόνου.

Με άξονα την ψυχική εμπειρία, η πρώτη μεταπολεμική γενιά ζει και συμμετέχει ενεργά στις πολεμικές και πολιτικές περιπέτειες του Εμφυλίου, ενώ η δεύτερη βιώνει το πολεμικό κλίμα με τα μάτια του παιδιού ή του έφηβου και υφίσταται τις πολιτικές του συνέπειες. Σήμερα θα αναφερθώ στην ποίηση της δεύτερης μεταπολεμικής γενιάς, της γενιάς του Γιάννη Μότσιου, που είναι η ζωντανή ψυχή αυτής της όμορφης και πρωτότυπης συνάντησης. Σε αδρές γραμμές η δεύτερη μεταπολεμική γενιά περιλαμβάνει ποιητές που γεννιούνται στη δεκαετία του 1930 και πρωτοδημοσιεύουν ποίηση τη δεκαετία του 1960. Κοινωνιολογικού τύπου προσεγγίσεις, επισημαίνουν πως οι ποιητές της δεύτερης γενιάς είναι παθητικοί δέκτες των συγκλονιστικών γεγονότων της εν λόγω περιόδου και δεν συνειδητοποιούν την οριακή διάσταση των βιωμάτων τους. Γι' αυτό και δεν εστιάζουν στα ίδια τα πολεμικά συμβάντα αλλά περισσότερο ή λιγότερο εκφράζουν τον απόηχο της πολεμικής περιπέ-

τειας, την τραυματική απήχησή της στην συγκρότηση της μεταπολεμικής κοινωνίας και στην εύθραυστη εσωτερική διαμόρφωση του μετεμφυλιακού ατόμου. Με άλλα λόγια, ό,τι ομολογείται στο ποίημα «Ραγισμένο ταμπούρλο» του ποιητή της γενιάς Γεράσιμου Λυκιαρδόπουλου. Διαβάζω ορισμένους στίχους:

*Όταν ήρθαμε
υποχωρούσαν τα μεγάλα οράματα αποδεκατισμένα
στα υπόγεια καταφύγια του στίχου*

.....
δεν πρόλαβες τίποτα

*- ανταύγειες μόνο
κουρέλια μουσικής που τα ξεβράζει τ' όνειρο κι η τρέλα
ανταύγειες από μια μάχη που άλλοι δώσανε
και χάσανε για σένα*

Ανταύγειες λοιπόν από τις μάχες του Εμφυλίου, στις οποίες πρωταγωνιστεί η μεγαλύτερη ηλικιακά πρώτη μεταπολεμική γενιά.

Όπως συμβαίνει και στην αντίστοιχη πεζογραφία, η ποίηση της δεύτερης μεταπολεμικής γενιάς επιστρέφει στις πληγές του Εμφυλίου. Μπορεί τα ίδια τα γεγονότα να μην κυριαρχούν στη θεματική της αλλά, από την άλλη, είναι αδύνατο να κατανοήσουμε την ποίησή της έξω από τα συγκεκριμένα ιστορικά συμφραζόμενα. Οι περισσότεροι από τους ποιητές που μας ενδιαφέρουν δεν έχουν άμεση εμπλοκή με το προεμφυλιακό και εμφυλιακό γίγνεσθαι. Εντούτοις δεν είναι αμέτοχοι. Ως παιδιά ή έφηβοι μεγαλώνουν μέσα στο σκληρό περιβάλλον των πολεμικών συγκρούσεων χάνοντας την αθωότητά τους, δέχονται πλήγματα στον οικογενειακό τους περίγυρο, τσακίζονται τα όνειρά τους για το μέλλον. Ψυχικά είναι παιδιά του αιματηρού Εμφυλίου κι η ποίηση της τους είναι μια αναμέτρηση με τις απώλειες που επιβάλλει η αδηφάγα εποχή. Ο Πρόδρομος Χ. Μάρκογλου δεν αφήνει περιθώρια παρανόησης στο ποίημα «Η αναγνώριση, Β'»:

*Σε κρατούσα από το χέρι,
σου 'λεγα για τα χρόνια τα σκοτεινά
αυτά που εσύ δε γνώρισες,
για τα τραύματα που έλαβα εγώ κι η γενιά μου,
πώς μας κόψανε τα μέλη και τα πέταξαν στους σκύλους,*

.....

Το σύνολο της ποίησης της δεύτερης μεταπολεμικής γενιάς πρέπει να αναγνωστεί ως απόρροια του εμφυλιακού διχασμού και ως αντανάκλαση της μετεμφυλιακής κοινωνικής κατάστασης που προξενεί το αίσθημα του ανοίκειου στον άνθρωπο, όπως μας το βεβαιώνει στο ποίημα «Ξένοι» ο Δημήτρης Δασκαλόπουλος:

Ξένοι

σε ξένο τόπο καταντήσαμε.

Αναχωρητές και ερημίτες

σφίγγες κωφάλαες

ευδαίμονες εραστές της σιωπής

σ' αυτή τη χώρα που άνθιζε ο Λόγος

κάτω απ' το βλέμμα των αγαλμάτων.

Μα προσεχτική ανάγνωση αποφέρει αρκετά ποιήματα που έχουν στον πυρήνα τους περιστατικά από τον εμφύλιο σπαραγμό. Θα αρκεστώ στον σχολιασμό ορισμένων παραδειγμάτων. Ο Μάριος Μαρκίδης στο πεζόμορφο ποίημα «Ιστορία, 2» συνθέτει σε μορφή μαρτυρολογίου ή συναξαρίου μία αλληγορία για τις βάνουσες διώξεις των ηττημένων του Εμφυλίου. Αντιγράφει το ύφος της ενθύμησης και επιλέγει ως χωροχρονικό πλαίσιο την Καισαριανή των τελευταίων μηνών του Εμφυλίου. Οι περιγραφόμενοι διωγμοί των πρώτων χριστιανών χωρίς αμφιβολία αναπαριστούν το ανελέητο κυνήγι της αριστερής παράταξης:

Εκείνα τα χρόνια μαρτύρησαν πολλοί, κι απ' τους δικούς μας τι Λεόντιοι, τι Μνησίθεοι, τι Κυριάκοι, τι Αλέξανδροι και Εύκλειοι ... Όσο για μας, με κάθε μαρτύριο αδελφού χίλιοι ξεφουτρώνουμε, γιατί το γράφει: Γεννηθήτω η έπαυλις αυτού ερημωμένη και την επισκοπήν αυτού λάβει έτερος ... Όμως εσείς μακάριοι, όσο πιο πολύ το βάσανο, τόσοι πιο πολλοί οι άγγελοι που θα σφογγίζουν τις πληγές σας. Έγγραφον εν Καισαριανή, τη 2α Μαρτίου 1949.

Το ποιητικό υποκείμενο στο ποίημα «Εικόνες από την επαρχία ΙΙΙ» του Μάρκου Μέσκου αναθυμάται με φρίκη, κατά τη διάρκεια μιας αθλητικής συνάντησης, τους αποκεφαλισμούς (προφανώς ανταρτών

του Δημοκρατικού Στρατού) που συνέβησαν στον χώρο πριν γίνει γήπεδο:

*Κόπηκε στα δύο η ζητωκραυγή μου όταν θυμήθηκα
πως στο ίδιο μέρος του γηπέδου είχαν ξαπλώσει
είκοσι εννιά ολόγυμνα πτώματα
χωρίς κεφάλια ...*

Επιπλέον, το εναρκτήριο ποίημα «Ειρήνη» της πρώτης συλλογής (*Πριν από το θάνατο*, 1958) του ίδιου ποιητή, μνημονεύει με ολοφάνερη ειρωνεία μια αδιέξοδη απόπειρα υπέρβασης του εμφύλιου αλληλοσκοτωμού. Ένας στρατιώτης, που καταφέρνει μέσα στο μίσος να μην απολέσει την ανθρωπιά του, πεθαίνει στην προσπάθειά του να σώσει έναν μαχητή από το αντίπαλο στρατόπεδο:

*Θα ήταν αστείο αλήθεια
να πεις:
πως πάχυνεν ο Μάρκος Κράλλης
ο πιο αδύνατος του λόχου
ο πιο αδύνατος της δοξασμένης Μεραρχίας.
.....
πνίγηκε χτες στο ποτάμι
προσπαθώντας
να σώσει έναν εχτρό του πληγωμένο
που φώναζεν: -Ειρήνη ... Ειρήνη...*

Ο Θανάσης Τζούλης στο αφηγηματικό ποίημα «Εμφύλιο αφήγημα» παραθέτει τις άγριες αναμνήσεις του ποιητικού εγώ από την εποχή που είναι μαθητής της τρίτης δημοτικού και επιτάσσεται το σχολείο του για να μετατραπεί σε χώρο βασανιστηρίων των ανδρών του χωριού του. Κι έτσι ο μαθητής αντί για γράμματα μαθαίνει από πρώτο χέρι την ανθρωπινή βαρβαρότητα:

Μας ήρθε απότομα ο σωρός των γεγονότων που δεν μπόρεσε να τον αντέξει η γλώσσα όπως μας τη μάθαινε ο δάσκαλος (εγώ ήμουν στις αρχές της Τρίτης). [...] Το ίδιο γίνονταν και με το μακελειό στο σχολείο που το είχαν επιτάξει περασμένα μεσάνυχτα· απέξω οι άλλοι είχαν βάλει παρέες για εμβατήρια να μην ακούγονται τα ουρλιαχτά. Με τα χαράματα χτυπούσαν

το τζάμι να πάνε οι γυναίκες με τις κουβέρτες για να τους πάρουν [...] Το πρωί όλα ανακατώνονταν και ήταν ευτυχισμένοι μέσα στο φόβο του όποιος είχε τον πατέρα του που τον έφερναν στην κουβέρτα με την κραυγή απόλο το χορό των γυναικών· ΖΩΝΤΑΝΟΣ! ΖΩΝΤΑΝΟΣ! Κι όμως δεν ήταν παρά ένας γυμνοσιάλιαγκας στο πάτωμα που δεν μπορούσε να αρπαχτεί από πουθενά [...]

Ο Βύρων Λεοντάρης στο ποίημα VIII της συλλογής *Ανασύνδεση* (1962) θρηνεί τους νικημένους του Εμφυλίου, που όμως στο πεδίο της ηθικής αναγνώρισης κερδίζουν τη μάχη και απευθύνεται στους συνεχιστές του αγώνα:

.....
*Ω, εσείς που είστε καινούριοι στον αγώνα
σεις που δε σας βασάνισε αμφιβολία και ήττα
συλλογιστείτε αυτούς που νικήθηκαν κάποτε
συλλογιστείτε αυτούς που άφησαν τις καρδιές τους
ανατιναγμένα οχυρά μακριά βαθιά στο μέλλον.*
.....

Ακόμη, ο Τάσος Δενέγρης στο ποίημα «Βασανισμός πολίτη χωρίς λεπτομέρειες» παραλληλίζει τη βία της Χούντας με την αποτρόπαιη μανία των νικητών του Εμφυλίου. Το άλμα προς τα πίσω στον χρόνο πραγματοποιείται μέσω ενός όπλου του σημαδιακού έτους 1948. Οι βασανιστές της δικτατορίας πιάνουν το νήμα από εκεί που το άφησε η μισαλλοδοξία και η βαναυσότητα της εμφύλιας διένεξης:

*Λοχίες σε περιεργάζονται
Σαν όπλο του '48
Σαν ξάστερο τοπίο
Σα να 'σαι άτοπο
Λοχίες σε λογχίζουν.*

Περισσότερο έντονη είναι η απεικόνιση του μετεμφυλιακού κλίματος της τρομοκρατίας. Κυρίως η σκοτεινή μετεμφυλιακή ατμόσφαιρα αποδίδεται αφαιρετικά και υπαινικτικά, όπως στο ποίημα «Η ομίχλη» του Ανέστη Ευαγγέλου:

.....
αφανιζόμαστε, αδέρφια, αφανιζόμαστε
βαθμηδόν βουλιάζουμε μες στην ομίχλη
μας αφομοιώνει η καταχνιά έναν έναν.

Παράξενα αντηχούν οι φωνές μέσα στη σιωπή
κι ακόμα πιο παράξενοι οι σύντροφοι που βαδίζουν με τυφλά χέρια.

Ηχηρή εξαίρεση στην ενσωμάτωση απλώς υπαινιγμών για τη στρατιωτική ή και ηρωϊκή διάσταση του Εμφυλίου στη δεύτερη μεταπολεμική γενιά αποτελεί η βιοματική ποίηση του Γιάννη Μότσιου. Ο Μότσιος στην πολύ τρυφερή ηλικία των δεκαεπτά χρονών γίνεται μαχητής του Δημοκρατικού Στρατού Ελλάδας και συμμετέχει ενεργά στις μάχες. Ακολουθεί τη μοίρα των ηττημένων και βρίσκεται ως πολιτικός πρόσφυγας στη Σοβιετική Ένωση μέχρι το 1976. Το πολεμικό διάστημα 1947-1949 και ο Γράμμος ως σημασιακά φορτισμένος χώρος δράσης και μνήμης επανέρχεται με εμμονή στην ποίηση του. Στην τελευταία του ποιητική συλλογή μία ολόκληρη ενότητα είναι αφιερωμένη στον Γράμμο, απ' όπου αντλώ και τα παραθέματά μου.

Τη συνεχή νοητική επάνοδο στα κρίσιμα χρόνια μιας εφηβείας συνυφασμένης με την ένοπλη πάλη, τους ιδεολογικούς αγώνες και προπαντός με την αφύσικη εξοικείωση με τον θάνατο, επιβεβαιώνει το ποίημα «Μνήμη»:

Να όμως που
όλο και πάλι ονειρεύομαι
σύνεργα των μαχών
Με την αιχμή του ξίφους
βαθιά χωμένη μες τη γη.

Στα διάσελα των βουνών
για πάντα κείτονται
Των όμορφων αγώνων μας
τα παλικάρια

Η δικαιοσύνη εξισώνεται με το αλύγιστο φρόνημα της αμούστακης νιότης, που στο ποίημα «Ξεχωριστός μονόλογος τριών αμούστακων παιδιών», δηλαδή τριών μικρών ανταρτόπουλων, λειτουργεί ως

ένα αγωνιστικό παράδειγμα ζωής. Η αναφορά στους άλλους, στους αντιπάλους και στον ισχυρό εξοπλισμό τους, δεν επιθυμεί να θυμίσει έχθρες του παρελθόντος, παρά να εξυψώσει την ιερή τρέλα της νεότητας:

*Το Τσάρνο,
Στα δεξιά μας, άναψε, καίγεται σύγκορμο με βόμβες ναπάλμ.
Κι εμείς εδώ στο μετερίζι μας βαστούμε με νύχια και με δόντια,
Ότι τα όπλα μας άσφαιρα απόμειναν, μα η καρδιά θεριεύει.
Σαν αστακοί και σα δαιμονισμένοι οι άλλοι, κι εμάς να μένει
Όρθια η ψυχή. Είμαστε τρεις με συντροφιά την πίστη μας
Που ώρα με την ώρα μεγαλώνει.*

Την ερμηνεία μου επικυρώνει το ποίημα «Βουβό να χορέψουμε κυκλωτικό χορό», όπου τα όπλα τοποθετούνται στο έδαφος και το ποιητικό υποκείμενο προτρέπει για έναν βουβό θρηνητικό χορό ως απόδοση τιμής στους αδάμαστους νεκρούς συντρόφους, που στοιχειώνουν τη μνήμη του και ο θάνατός τους αποτελεί παρακαταθήκη για το μέλλον. Είναι εντυπωσιακή η παρουσία της ίδιας αγέραστης πίστης στο χτίσιμο ενός κόσμου περισσότερο ανθρώπινου:

*Τα όπλα ν' απιθώσουμε στη γη.
Να ξαποστάσουν.
Χέρι με χέρι να πιαστούμε και χωρίς τραγούδια,
βουβό κυκλωτικό να χορέψουμε χορό. Για το χαμό
των τριών παλικαριών. Τα απαπούτσωτα
ποδάρια μας το χώμα να χτυπούν κι η μαύρη
γη φωτιές να βγάζει και να τις στέλνει
στα ουράνια. Στου μέλλοντος να πέφτουν
τις πλαγιές και δέντρα φωτεινά να βγαίνουν.*

Στο ποίημα «Βιολιά ακούω μέσα μου» του Γιάννη Μότσιου, ο θρήνος για τους σκοτωμένους συμπολεμιστές μεταμορφώνεται σε πανηγύρι. Το ποιητικό εγώ κάνει επίκληση στα ανθρωποποιημένα υψώματα του Γράμμου, όπως στο δημοτικό τραγούδι, ζητώντας τη νεκρανάσταση των εικοσάρηδων ανταρτών, αγοριών και κοριτσιών. Το προσκλητήριο μετατρέπεται σε γαμήλιο γλέντι, με την ελπίδα ή καλύτερα με τη βεβαιότητα ότι τα παιδιά των νεκρών μαχητών, κληρονομώντας το

θάρρος των προγόνων τους, θα συνεχίσουν να παλεύουν για να γίνει πιο όμορφος ο τόπος μας:

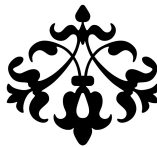
*Βγάλ' απ' τα μαύρα σπλάχνα σου απόψε, Τσάρνο, μόνο
των είκοσι και κάτω χρόνων τα παιδιά, τους έφηβους
των δύο φύλων, και να πιαστούμε χέρι-χέρι να χορέψουμε
στον φεγγαριού το φως, πανσέληνος απόψε, πανέμορφος
και κάτασπρος και λαμπρός ο Γράμος.*

*Βιολιά ακούω μέσα μου
και λείπουν μόνο οι γαμπροί κι οι καλλονές οι νύφες.
Και να τους βάλω το κατόπι, λέω, να ζευγαρωθούν
απόψε τα παιδιά*

*να μοιάσουν τα παιδιά τους τούς γονείς,
και λίγο πιότερο γενναίοι να γενούν.*

Κυρίες και κύριοι

Επιχείρησα μια ατελή περιδιάβαση στη θεματική του Εμφυλίου πολέμου, όπως παρουσιάζεται στην ποίηση της δεύτερης μεταπολεμικής γενιάς. Αυτό που διαπιστώνεται είναι πως σε καμία περίπτωση δεν μπορούμε να πούμε ότι η ποίηση της γενιάς δεν επικοινωνεί ουσιαστικά με την ιστορική, πολιτική και κοινωνική περιρρέουσα ατμόσφαιρα. Επαληθεύεται εν μέρει η εκτίμηση της κριτικής πως οι ποιητές της δεύτερης μεταπολεμικής γενιάς δεν μιλούν ξεκάθαρα για τα ιστορικά συμβάντα, με εξαίρεση όσους είχαν προσωπική εμπλοκή, όπως ο Γιάννης Μότσιος. Έτσι κι αλλιώς η Ποίηση δεν ρητορεύει ούτε δημοσιογραφεί αλλά πρωτίστως δείχνει το οδυνηρό αποτύπωμα των πραγμάτων.

«ΕΛΛΑΔΑ ΜΑΣ, ΕΛΛΑΔΑ, ΑΣΤΕΡΙ Τ' ΟΥΡΑΝΟΥ».

Οι στίχοι μου τραγούδια που δεν πρόλαβα να πα
μαζί με τους συντρόφους μου,
μήτε στην έφοδο, μήτε στη σύναξη που κάθε βράδυ και λιγόστευαν, ότι
ο καιρός αποδεκάτιζε χωρίς αιδώ, τη μια εδώ, την άλλη παραπέρα: Τους
πιο καλούς
απ' τους καλούς αποψιλώνοντας,
στο Γράμο και στο Βίτσι.

Τα βράδια γύρω στη φωτιά ή στην εξαίσια πανσέληνο που γιάτρευε
τις κρυωμένες μας καρδιές απ' το πολύ τ' αγιάζι στο μέγεθος της πιο
μεγάλης αδικίας. Για τούτο κι ανεβαίνω κάθε τόσο στα βουνά, το Γράμο
μου προτιμώντας, για να σφυρίξω αντάρτικα, να μαζευτεί ' ασκέρι το
παλιό
στα χαμηλά, στην απηλιή τη φτέρη που μυρίζει λεβεντιά από ξαπλώματα
κλεφτών, φαντάρων του σαράντα με σαράντα ένα, Βλάχων παλιών
με τα πολλά μπαρούτια στα δίσεκτα τα χρόνια των ορλωφικών.

Η πράσινη πλαγιά, στις Πάνω Αρένας τα ριζά, προς τη μεριά του
Ολύμπου, άδειασε ξαφνικά, και ω, του θαύματος το μέγα θαύμα: πυκνές
φυτρώνουν και θρασομανούν οι οξιές,
όμοιες με τις γραμμές μας στα τόσα ντου! Κι όλο
ψηλώνουν κι ομορφαίνουν οι οξιές,
τα πράσινα

τα φύλλα τους στο χρώμα μαρουλιού θροούν χωρίς το φύσημα
του αέρα, και τραγουδούν, θαρρώ, τους τωρινούς μου στίχους που
μοσχομυρίζουν λεβεντιά των είκοσι χρονώ, αλλά μπορεί και λίγο
παρακάτω. Και μοιάζουν μύρια στόματα ανοιχτά σε θούριων σχήμα. Και
με φωνή τραχύφωνη γιομάτη στην εφηβείας τη βραχνάδα:

«ΕΛΛΑΔΑ ΜΑΣ, ΕΛΛΑΔΑ, ΔΕ ΒΓΑΙΝΕΙΣ ΑΠ' ΤΟ ΝΟΥ»

Πεδινή, 23/4/2018
Γιάννης Μότσιος